

שבת

רבי אברהם בורנשטיין מסוכטשוב
בעל אבני נזר

בענין נס פך השמן בחנוכה

שהטומאה נדחת לא הותרו ליכנס למקדש,
רק טמא מת, אבל לא טמא משרץ ונבילה.

והנה המכניס כלים טמאים למקדש לוקה
כמ"ש [הרמב"ם] בפ"ג [מביאת
מקדש] ה"ט"ז, וא"כ אי כדעת רש"י ז"ל (שם,
ד"ה בחותמו) ² והר"ן ז"ל (חידושים המיוחסים,
שבת, שם ³, ובפירושו על הרי"ף ט, ב) דכבר נגזרה

[שבת כא, ב] מאי חנוכה, דת"ר יומי
דחנוכה תמניא אינון וכו'. והקשו,
דאכתי קושיא במקומה עומדת - מאי חנוכה.

ונראה דהנה הפנ"י (שבת, שם) הקשה, דהא
טומאה (דחוויה) [הותרה] בציבור ⁴.

והנה הרמב"ם בפ"ד מהלכות ביאת מקדש
הלכה י"ב [כתב], דאף בקרבן

מתוך מחברת רשימות חידו"ת משנת תרס"ט שכתבה הרב מוזס, בהם הביא מחידושי בעל האבני נזר בצעירותו,
מקור כתב היד בספריית ורשה 276 עותק מהם נמצא בספרייה הלאומית F30779, הדברים נרשמו ברשימות קצרות
לכך הרחבנו בדברים בהערות.

א. וז"ל הפנ"י: "לכאורה יש לתמוה, כל טורח הנס זה למה, דהא קי"ל טומאה הותרה בציבור, והיו יכולין להדליק
בשמן טמא וכו'".

ב. רש"י (שבת כא, ב): בחותמו. בהצנע, וחתום בטבעתו, והכיר שלא נגעו בו.

ג. וז"ל חידושי הר"ן (המיוחס): "ולא מצאו אלא פך אחד שהי' מונח בחותמו של כהן גדול. פי' וכיון שהי' חתום
בטבעתו הכירו שלא נגעו בו, ומשל חרס הי' שאינו מיטמא מגבו. וכתב ה"ר יהונתן ז"ל, ולהיסט לא חיישי', אף
על גב דכותי מטמא במשא כדין זב וזבה, שאם הסיטוהו לא היו מניחין אותו, אלא יגלוהו לראות אם יש בו זהב

וי"ל, דכיון שבאו בה פריצים וחללוה (עיין נדרים סב, א וע"ז נב, ב), א"כ בשעה שנחנך המקדש הוי כמכניס דבר טמא למקדש, ודומה לזה טמא עצמו במקדש, דהוי כמו טמא שנכנס למקדש ולא בעי (שהיא) שהייה כמ"ש התוס' שבועות י"ז (ע"א ד"ה צריך) (דהא טמא), וא"כ הי' אסור לחנך עד (שהוציא) שיוציאו השמן טמא, ולכך נקרא חנוכה, דאי לאו החינוך הי' מותר להדליק שמן הטמא.

גם ליישב, דהא ביום ראשון לא הי' נס, ואף שכתב הב"י (או"ח תר"ע) דבכל לילה הי' מדליקים שמנים מפך¹, מכל מקום עדיין קשה קצת, דמכל מקום ביום ראשון לא הוצרך לנס.

ונראה, דהנה הר"ן הקשה, הא אותו הפך נטמא בהיסט. ונראה דאותו שמן שנתן בפק נתבטל בשמן שנתוסף מכח

גזירה דנכרים הרי הם כזבים, רק שהכירו שלא בפך שמן נגעו. או כדעת התוס' (שם ד"ה שהיה²). ומכל מקום י"ל שטמאו השמנים בשרץ וכדומה, וא"כ לא הותר להכניס השמן למקדש³.

אבל זה אינו, דהא השמן הי' במקדש כבר, וא"כ ליכא רק הקרבה, וזה מותר אף בשאר טומאות כדמוכח בפסחים דע"ט (ע"א) לא שנו שנטמא הסכין [בטמא מת וכו'], אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ דבשר [הוא] דמטמא⁴.

וכן מוכח ברמב"ם עצמו בפ"ז מהלכות קרבן פסח ה"ח: "ואינו נאכל לכל טמא, אלא לטמאי מת שנדחת להם הטומאה הזאת, ולכיוצא בהן מטמאי מגע טומאות". וע"כ צריכין לומר, שלא הקפיד רק על הכנסה למקדש, וא"כ כיון דכבר הי' במקדש הי' מותר להדליק.

או מרגליות, כיון שראוהו חתום בחותם, ש"מ לא ראוהו כלל. והרא"ה ז"ל פ", שמצאו לאותו פך בתיבה מקום שאין לחוש בו להיסט, ואותה תיבה חתומה בחותמו של כהן גדול⁵.

ד. וז"ל התוס': שהיה מונח בחותמו של כ"ג. אם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים (נדה פ"ד דף לד, א), צ"ל שהיה מונח בחותם בקרקע שלא הסיטו הכלי.

ה. כוונת רבינו ליישב את קושיית הפנ"י, דהגם שטומאה הותרה בציבור, מכל מקום לא יכלו להכניס את השמנים למקדש, כדין המכניס כלים טמאים למקדש שאסור ולוקה, מאחר ונטמאו בשרץ.

ו. בגמ' בפסחים (שם) מבואר, דהגם שאילו היו כלי המקדש טמאים בטומאת מת, ייאכל הקרבן פסח בטומאה, מיהו הני מילי כשנטמא בטומאת מת, דגם הקרבתו הינה בכהנים טמאים במגע טומאת מת, אמנם אילו הסכין טמא בטומאת שרץ, אזי אין לו דין של פסח הבא בטומאה, ואסור להאכל לטמאין בטומאת הגוף. ומכל מקום חזינן, דהגם שהסכין טמא או בטומאת מת, או בטומאת שרץ, מותר להמשיך ולעבוד בו, ואין זה בכלל האיסור של המכניס כלים טמאין, היות וכבר שהו בעזרה מקודם.

ולכאורה יש לחזק ביתר שאת את קושיית רבינו, דהנה הרבינו הלל (בפי' לתו"כ יג, ז) על הדרשה (שם) — "תמיד אף בשבת, תמיד אף בטומאה". כתב וז"ל: "תמיד אף בטומאה. דאי נטמאו השמנים דבית המקדש וכו' מדליקין בטומאה". חזינן להדיא, דיש היתר הדלקה אף בשמנים טמאים, וחזינן דלא נוהג בזה איסור של הכנסת דבר טמא למקדש. [וכן יש להוכיח מהגמ' ביומא (ז, א) גבי נטמאת המנחה, שיש בה היתר הקרבה הגם שנטמאת המנחה ואין דין להוציאה מהעזרה], וא"כ הדק"ל.

ז. בתירוץ הראשון של הב"י (שם) כתב, דחילקו את השמן שבפק לשמונה חלקים, ואכתי הקשה רבינו, דמכל מקום לא היה נצרך הנס ביום הראשון, כיון דבסך הכולל היה שמן כדי יום אחד ויכלו להדליק את כל השמן שבפק, אם כן הנס אינו אלא בשבעה ימים.

עליהם להיות כזבים, אינו מטמא אחרים פחות מרביעית, כמו שכתבו התוספות במסכת פסחים (דף י"ד ע"א ד"ה דאיכא), אבל שמן אחר לא היה יכול להדליק דה"י טמא מדאורייתא, וה"י מטמא השמן שנתווסף מחמת הנס, וא"כ ה"י הנס אף ביום א' כמבואר^ז, ודוק היטב כי נכון.

הנס^ח, וכמו גידולי היתר שמעלין את האיסור (נדרים נו, ב).

ואין להקשות, דהא השמן הטמא טימא שמן הנס, זה אינו דהא חצי לוג ה"י נותנין בכל לילה, וא"כ ה"י השמינית (שנותנות) שנותרת בפך פחות מרביעית^ט, וכיון שלא ה"י רק טומאה דרבנן שגזרו

ה. בדברי רבינו מבואר, דנקט כתירוצ' הב"י לגבי הא שחילקו את השמן לח' חלקים, אולם לא היה החילוק בשפיכה למנורה, אלא קודם לכן נחננה בשמונה כלים נפרדים ושם נתרבה, עד כדי שביטל הוא את טומאת השמן.

ט. מבואר בדברי רבינו, דחילקו את מחצית לוג השמן לז' חלקים ועי"כ נמצא כל חלק פחות מרביעית. ולכאורה יש להעיר, דהלא בפך השמן היה כדי הדלקת יום אחד שהוא מחצית הלוג לכל אחד מז' קני המנורה, ואם כן בחלוקת השמן שהינו ג' לוגין ומחצה לז' חלקים אין זה יוצא פחות מרביעית. ויתכן, דחילקו כל שיעור נר ונר – מחצית הלוג לז' חלקים בשביל הימים הבאים. אכן י"ל עוד, דהנה כתב הצפנת פענח (הל' חנוכה פ"ג ה"ב, שו"ת סי' רנא), כי הדליקו החשמונאים את הנר המערבי בלבד ועי"ש. וראה בכלי חמדה (פרשת בהעלותך אות ה' ד"ה ונראה) בשם רבינו, דמצות הדלקה מתקיימת אף בהדלקת נר אחד מתוך ז' נרות המנורה, וכן מבואר בשפת אמת (שבת כב, ב) בשם החידושי הרי"ם שאין מעכבת הדלקת שבעת הנרות. ואם כן יתכן שבאמת מצאו רק שיעור הדלקת נר אחד ואותו חילקו לז' חלקים, כך שנמצא שכל חלק היה פחות מרביעית.

י. כוונת רבינו ליישב, דעיצומו של נס היה בכך דווקא שמן זה שהיה טמא רק בטומאה דרבנן, יכול היה לדלוך בטהרה, אולם שמן שנטמא בטומאה דאורייתא היה מבטל את השמן שנתרבה ע"י נס.